

После краха политике „Европа и Косово“ потпредседник Владе задужен за европске интеграције је поднео оставку. Да ли је у питању частан чин или напуштање брода који тоне? Није битно. Вредна је пажње порука одлазећег високог државног чиновника који је био у свим владама од октобарских промена: Србији недостаје одговорност појединаца изнад свега и напредовање према заслугама. Прећутно се признаје: да су прављене бројне грешке; да су потребни нови људи и други приступ у извлачењу привреде и друштва из дубоког глиба.

А грешке су велике. После 11 година реформи, по свим показатељима развоја налазимо се на зачељу земаља Европе. Нису Србију погодиле природне катастрофе – земљотрес и библијске поплаве, вулканска ерупција или удар астероида већ је после октобарских промена извођен ин виво експеримент реформи система – енергично покренут па успорен, са пуно пуких обећања а мало резултата. Начин како је изведен повратак у капитализам, произвео је велики економски и социјални злочин - Магнум кримен, а жртве су становници, привреда и држава. Последице су трајне и тешко излечиве.

Злочин је настао у склопу неопходних реформи које су претворене у превасходно политички пројекат са нестварним обећањима о брзом развоју и повећању животног стандарда. Извођење дела пројекта је поверено групи миш-маш нестраначких технократа (домаћих и страних а пореклом из земље). Сваки од њих је прихватио одговорност за припрему и примену реформских мера у одређеним областима економије и финансија.

Стожерна странка ДОС-а, Демократска странка је имала економски програм (хваљен од многих) различит по садржају и приступу нових извођача реформи (ДС се залагао за ваучерску приватизацију и такозвани народни капитализам - приватизоване фирме у власништву малих акционара и брзи развој аутохтоног приватног сектора - мала и средња предузећа и радње). Ниједан члан ДС-а који је припремао економски програм странке није добио било какву функцију у потоњој реформској влади ДОС-а (изузимајући министарку за социјална питања, старог члана ДС-а и успешног министра). На овакав избор људи који ће применити шок терапију вероватно је утицала међународна заједница са својим интересима, некритичко излагање у сусрет захтевима са стране (подворичко понашање) и жеља да се изведу брзе промене док победничка еуфорија (уклањање Милошевића) траје, ма колика била цена. Са протоком времена цена брзих и непромишљених резова у привредном ткиву је постајала све већа и већа.

Уместо да покрене поступне реформе примерене стању и могућностима, експерти – самопрокламовани булдожери реформи су се определили за шок терапију: стабилизација, приватизација и либерализација по принципу - „копирај и накалеми“. [1] За исцрпљену земљу после ратова за наслеђе Југославије, санкција и бомбардовања и сталних притисака – сарадња са Хашким трибуналом и де факто прихватање отцепљења Косова - ударне дозе лекова примењене терапије су само погоршале стање пацијента до стања коме од непримерене терапије остао је само шок који је и данас присутан.

Како су назови експерти довели до велике кризе привреде и друштва у целини?

- избором модела и пропустима у извођењу приватизације (незванично 50% приватизација су неуспешне, омогућено је прање „прљавог“ новца, фирми су „поклањане“ заслужним грађанима - са плаћањем „испод стола“ - реституција није извршена, процес још није окончан)

- стварањем монопола и поспешивањем тајкунизације привреде (изабраним трговачким ланцима у власништву тајкуна дозвољено монополско понашање на рачун снабдевача и купаца праћено затварањем малих трговачких радњи),

- исхитреном либерализацијом спољнотрговинске размене, (конкуренција домаћој производњи која није имала времена ни капитала да се опорави од санкција),

- увођењем пореског система где највећи терет обавеза носе они који су економски најслабији (грађани или мале фирме; рад се више опорезује од прихода од имовине или других извора што води ка неодрживом социјалном раслојавању, нестанку средње класе, гашењу мале, радно интензивне привреде)

- развојем банкарског система са страним банкама, без регулације односно заштите корисника услуга (развијено је „канибал банкарство“ са највишим каматама у Европи и могућностима једностраног мењања услова кредитирања)

- увођењем и одржавањем прецењене вредности динара (подстицање увоза а гушење извоза, стварање привида високог животног стандарда становништва).

Низом мера у склопу напред наведеног је трасиран пут за дебалансе и привредну нестабилност, са изразитим погоршањем појавом светске кризе 2008. године када је нестала илузија о угодном животу: трошење без покрића. Привреда и становништво су у дужничком ропству, привреда дугује банкама преко 20 милијарди евра а становништво близу 6 милијарди! Међусобни дугови привреде су огромни при чему се кола ломе на најслабијим и најмањим; омча неликвидности све више стеже мала предузећа. Преко 22 хиљаде малих и средњих предузећа и 40 хиљада радњи има блокиране рачуне а 10 хиљада се налази у стечајном поступку. У последње две године преко 44 хиљаде малих фирми – аутохтони приватни сектор - је угашено, далеко више од новорегистрованих. Изгубљено је преко 400 хиљада радних места. Држава дугује привреди више од једне милијарде евра!

Шта рећи о тешком положају становништва: око милион људи је без сталног посла, сваки десети становник живи испод границе сиромаштва, просечне плате и пензије су најниже у Европи. Преко милион становника се суочава са проблемима отплате дугорочних и краткорочних кредита. Вредност увоза је годинама двоструко већа од извоза. Финансијска недисциплина и евазија пореза су уобичајене појаве док сива и црна потискују регуларну економију. Одроз дубоких поремећаја у привреди је висока инфлација док производња и продаја стагнирају. Око 400 хиљада младих и образованих је отишло из земље у потрази за бољим животом! И поред великог прилива избеглица из Хрватске и Косова, број становништва у односу на претходни попис се смањио за 350 хиљада!

Прилив средстава у буџет је недовољан, у ранијим годинама приходи од приватизације су ишли у јавну потрошњу, када су ови извори пресохли, прешло се на позајмице и страну помоћ. Јавни дуг државе је на граници дозвољеног, 14,7 милијарди евра. Поставља се питање како даље – да ли је банкрот и распад система крајње решење! Како држава која зависи од туђе помоћи и условљених кредита може да брани своје националне интересе? Сетимо се Косова, Републике Српске, повратка избеглица и узурпације њихове имовине у Хрватској.

Са првим очигледним неуспесима реформи привреде када нове привредне структуре не стварају нову вредност већ појачавају прераспделу све мањег „колача“, ентузијазам за

промене је пресахнуо (већина приватизационих аквизиција домаћих инвеститора се сводила на спекулације са некретнинама или прање прљавог новца а мање на озбиљно пословно ангажовање које ствара нову вредност). Нико се више није бринуо о развоју независних тржишних и осталих институција, доградњи осталих система као што су правосуђе, образовање, здравство, пензионо осигурање, реформама јавних предузећа или стварањем ефикасне некорумпиране јавне управе. Помаци, ако их је и било, сводили су се на форму, без садржаја. (Колики је застој у реформама најбоље се види из мукотрпних преговора за добијање кандидатуре за придруживање ЕУ. и другог списка реформских задатака). Инаугурација обећаних тржишних слобода је изостала, на сцену је ступила партократија односно клептократија – најгори вид мешања државе у привреду и друштвена кретања. Тај феномен је достигао своју кулминацију после 2008. године када се може говорити о „диктатури у рукавицама“ која вешто контролише и усмерава дисонантне гласове: Скупштина је претворена у велику причаоницу демократије без суштинских расправа, са штанцовањем закона који се не примењују; медији су каналисани преко оглашивача (тајкуна и јавних предузећа); истраживачко новинарство се злоупотребљава за спиновање политичких и/или корупционашких афера; „независни“ аналитичари се као лимени певци на димњацима окрећу према ветру; тајкуни разменом услуга са управљачким структурама, отворено, без скрупула уводе правила игре која одговарају њиховим интересима; нова привредна и друштвена квазиелита се придружује општем грабежу а стручни и часни људи се потискују на маргине догађаја. Глас јавности се губи у општој какофонији спинованих информација а друштвено одговорна тела и појединци – Савет за борбу против корупције, Повереник за информације, Заштитници грађанских права - су немоћни у „про форма“ функционисању.

Руку под руку са партократијом је ишао талас нових тајкуна који се регрутују из самих врхова владајућег естаблишмента или из армије „сапутника“. У односу на старе тајкуне, капитал стечен нечасним пословним подухватима нових богатуна се пере кроз инвестиционе фондове или улагања „анонимних“ инвеститора а дестинација прљавог капитала је диспергована у финалном чину заматања трагова. У закулисним пословима, заједно са старим тајкунима, стварају тржишне дисторзије, на штету непривилегованих привредника.

Други пратећи феномен партократије је стварање нове пословне и друштвене елите која је свој успон заснивала на: подобности – припадању или верности владајућем естаблишменту а не способности – искуству и доказаној стручности и исказаној друштвеној одговорности – постављању јавних изнад личних интереса [\[2\]](#) .

Стручна и политичка јавност спорадично указује на последице промашаја економских политика у протеклом периоду али нико није испитивао генезу грешака нити је тражио

одговорност оних који су доносили погрешне одлуке. Основни предуслов за привредни опоравак и повратак потиснутих друштвених вредности као што су лична одговорност и поштење у обављању јавних функција, јесте прихватање чињеница да су почињене грешке које су прерасле у велики економски и друштвени злочин (својеврсна катарза) и да починиоци морају да одговарају за учињено. Злочин су починили појединци, позивање на колективну одговорност аболира праве кривце. Политичке странке на власти, под чијим су окриљем извођене реформе полажу рачуне суду јавности односно бирачима који су невољно постали жртве надобудних реформатора. Појединци који су обликовали и предлагали односно спроводили реформске мере морају да одговарају за почињена злодела, не само да би се правда задовољила већ да би се спречило овако или слично неодговорно понашање у будућности.

Лустрација свих који су учествовали у заједничком злочину у виду забране вршења јавних функција у одређеном временском периоду је блага казна за почињено али се може брзо спровести и обухватила би већи број људи. Лустрација је повољнија опција од сложених поступака кривичног гоњења осумњичених. Починјени злочини имају све елементе кривичних дела, поштујући правне процедуре од прикупљања доказа преко судског поступка до правоснажности пресуда, процес(и) би дуго трајали, захтевали би ангажовање великих људских и новчаних ресурса а многи би избегли заслужену казну. Поред лустрација не треба сасвим искључити и судско процесирање уз претходну темељну истрагу, где постоје оправдане сумње за кривична дела класичног привредног криминала, корупције, других видова „размене услуга“ и злоупотребе службеног положаја. Током процеса приватизације, уочене су бројне неправилности у раду Агенције за приватизацију, да ли има кривичних дела у раду појединаца? Колико су консултантске куће допринеле криминализацији процеса приватизације инсајдерском трговином информација или пак пристрасном проценом имовине и фабриковањем проспеката фирми за приватизацију према жељама будућих инвеститора? И њихов рад се мора подврћи непристрасној истрази и могућем процесирању одговорних појединаца.

Лустрирањем брише се „подобност“ појединаца која је злоупотребљавана зарад личних интереса. Већина водећих реформатора и њихових саучесника је нашла ухљебље у тајкунским фирмама, страно-домаћим банкама, спортским савезима и другим организацијама које обезбеђују синекуре али траже и узвратне услуге лобирања и посредовања у корупционашким диловима. Укидањем „подобности“ смањиће се корупција, рак рана овог друштва и други негативни утицаји добро умрежених бивших реформатора. Да ли ће ови људи на „унутрашњим“ положајима здушно опструирати све праве реформе које воде ка опоравку привреде? Хоће, нема сумње.

Привреда је доведена на ивицу опстанка, а држави прети дужничко ропство. Уколико не дође до преокрета чека нас судбина Грчке, Шпаније, Италије, са принудном управом које

постављају стране банке и државе – повериоци, а цену плаћају обични грађани а не и елита! Они који су изазвали светску финансијску кризу, прошли су некажњено, чак су и награђивани. Да ли ће и наши реформатори који су такође поправили имовински салдо, проћи некажњено?

---

[1] Најбољи пример разумског приступа неопходним реформама даје Словенија: имала је свој програм реформи примерен ситуацији, није прихватила туторство ММФ-а, приватизација је поступно извођена, развијала је сектор мале привреде, није дозвољена тајкунизација, остале реформе система су брзо и успешно изведене, изостала је дуга и дубока транзициона рецесија а Словенија је брзо постала чланица ЕУ. Важна је и чињеница да реформе нису спроводили отуђени експерти.

[2] Старим и новим тајкунима и новокомпонованој елити не одговара придруживање ЕУ из прозаичних ралоба: тајкунима, старим и новим, сужава се простор за „тајне“ послове, појавом конкуренције и већом заштитом потрошача и других пословних „играча“; од пословне елите се тражи више способности а мање подобности. Да ли политичку елиту и сапутнике брине хрватско антикорупцијско чистилиште на вратима Европе?